

NEMZETISÉGEK A DUALIZMUS-KORI MAGYARORSZÁGON

*TK 11. 35., 51–52., 60–66.
+ 23. tétel*

12.A

2024. szept. 9.

BORSSZEM JANKÓ

AZ ÉDES ANYA ÖLE.

Az édes anya. Na gyermekeim, ki jön az én házámba?
Nemzetiségi kölykök (duzzogva): *Nem megyünk mi!*
A Kóbi gyerek. Itt vagyok, mámikám, fogadj be!
Istóczy. Anyámasszony, csak be nem veszi azt a jordán fattyat?

Borsszem Jankó

1882. szeptember 10-i címlapja

Az édes anya: *Na gyermekeim, ki jön az én házámba?*

Nemzetiségi kölykök
(duzzogva): *Nem megyünk mi.*

A Kóbi gyerek: *Itt vagyok, mámikám, fogadj be!*

Istóczy: *Anyámasszony, csak be nem veszi azt a jordán fattyat?*

?

Az Osztrák–Magyar Monarchia az első világháború előtt

- települések közigazgatási
- 100 000-nél több lakos
 - 50 000–100 000 lakos
 - 25 000–50 000 lakos
 - 10 000–25 000 lakos
 - 10 000-nél kevesebb lakos

Budapest főváros
 Örmény törvényhatósági jogú város
 Beszterz tartományi székhely
 Krajina tartomány neve

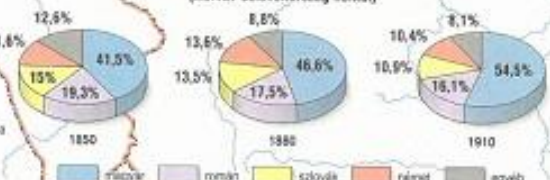
- a Monarchia területén élő nemzetek
- magyar
 - német
 - román
 - szlovák
 - horvát
 - szárbi
 - bosnyák
 - csah
 - ruszin
 - langyel
 - olasz
 - szlovén

Pest etnikai megoszlásának változása a dualizmus időszakában

Magyarország etnikai megoszlásának változása a dualizmus időszakában (Horvát-Szlavónország nélkül)

1. 1848/49-es magyarellenés vérengzések

L ? szerbek, románok

– pl. zalatnai vérengzés

(1848. okt. 24. – kb. 650 fő†)

az egyéves Lukács Béla túléli

L ogy.-i képviselő, a MÁV elnök-igazgatója
(1886–92), keresk. és közlek. min. (1892–95)

– 1849. júl. 28.: elkészített nemzetiségi törvény

PAX ↔

„Atyja Lukács Simon, anyja Gál Teréz, testvérei: István, Teréz, Simon, Péter és Eleonora, valamint az itt nyugvó 700 zalatnai lakos emlékének kegyelettel emeltette Lukács Béla 1899-ben.

Gárdos Aladár – ?

szobrász (1878–1944)

első munkája: Lukács Béla (1847–1901) zalatnai szobra

↳ 1940-ben elpusztítják – ?

Hajléktalanok / Elhagyottak szobra (1906)

a szociális érzékenységről híres Hanvai Sándor (1857–1925)
VIII. ker.-i polgármester Fiumei úti sírkertben lévő sírján (1930)
ennek másolata kerül 1932-ben a Mária Terézia térre

2. Neoabsz.

- közös elnyomás → közeledés
- dilemmájuk: a magyar szupremácia ellen
Au.-val
- a szomsz. népekkel / államokkal } szövet-
kezni?

~

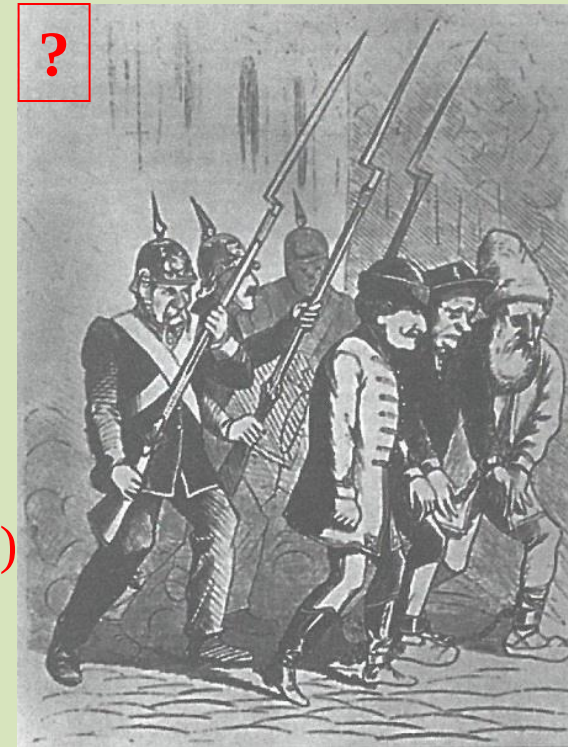
KL: Duna-menti Konföd. terve – ?

Mo., (Erdély?), Rom., Ho., Szerbia

3. 1868:XXX. tc. – horvát-magyar kiegyezés

- horvátok: politikai nemzet – !
- Ho.: Mo. része (↔ o-m. kiegy.: Mo. nem része Au.-nak)
- teljes autonómia
- saját szábor, kormány (élén: kinevezte bán)
→ bp.-i egy.-be: 40 (alsót.) + 3 (felsőt.) képviselő
- a kormányban horvát min.
- Fiume: magyar igazgatás, hiv. nyelv: olasz

„a nemzetiségek ugyanazt kapták jutalmul, mint a magyarok büntetésből”
(Pulszky Ferenc [kultúrpolitikus, régész, MNM ig.])

BORSSZEM JANKÓ

A TELHETETLEN.

— Nesze no, telhetetlen kölyke, itt van még ez a nagy darab kalács, de ezzel aztán vége legyen a követelőzésnek! Az után az alma után pedig ne nyúlj, mert helyette körmöst kapsz!

Nesze no, telhetetlen kölyke, itt van még ez a nagy darab kalács, de ezzel aztán vége legyen a követelőzésnek! Az után az alma után pedig ne nyúlj, mert helyette körmöst kapsz!

kalács = ?

alma = ?

magyar-horvát viszony
1848-ban – ?

egy politikai nemzet elve (magyar felfogás) – ?

Kárpát-med.: egy nemzet, ami különböző nyelveken szól
a rendiség korának *natio Hungarica*-elve modern köntösben

4. Eötvös J. → nemzetiségi tv (1868:XLIV. tc.) – TK 60.

– egy pol. nemzet van

→ Ø koll. jogok

→ Ø területi autonómia

– a nemzetiségi jogokat széles körű egyéni jogok jelentik

anyanyelvhasználat: isk. alsó, közép

bíróság

egyesületek ...

– államnyelv: magyar – használata csak a legfelső szinten kötelező (ogy., minisztériumok)
még tanulni sem volt kötelező

Σ Eu 2. nemz. tv-e (1.: Svájc), előremutató

a kor szellemén felülmutató liberális nagyvonalúság

a m. egy. nemigen akarta elfogadni – ám Deák + ... melléáll
– EJ egészsége fölőrlődik

5. EJ → népiskolai tv (1868:XXXVIII. tc.) – TK 35.

- 1–4. kötelező
- állami felügyelet
- mindenki anyanyelvén

→ 1867: ~ 70 % analfabéta
1918: ~ 30 %

(1777 nem valósult meg)

6. Feszültségek

- reformnemzedék (DF, EJ, **Mocsáry Lajos**) letűnik
- a határon túl önálló államok alakulnak

– szeparatista szemlélet → cseh, szlovák, román propaganda Eu.-ban
elnyomás, erőszakos magyarosítás
„Mo. a népek börtöne”

(Románia – 18??, Szerbia – 18??)

– ~1900-tól a m. politika szigorúbb lesz
m. vezető szerep hangsúlyozása

– Apponyi Albert vallás- és közokt. min.

- 1907: Lex Apponyi – ?

1905–10: koalíciós kormány!

nem a Szabadelvű Párt kormányoz

TK 62. „A nem magyar tanítási nyelvű népiskolákban [...] a magyar nyelv [...] oly mértékben tanítandó, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek a negyedik évfolyam bevégeztével gondolatait magyarul előszóban és írásban érthetően tudja kifejezni.”

azaz: kötelező a nemz. iskolákban a magyartanítás

- **előzmény: 1897**

- nemzetiségi középiskolák egy részét bezárják

– csonka társadalmak megerősödnek

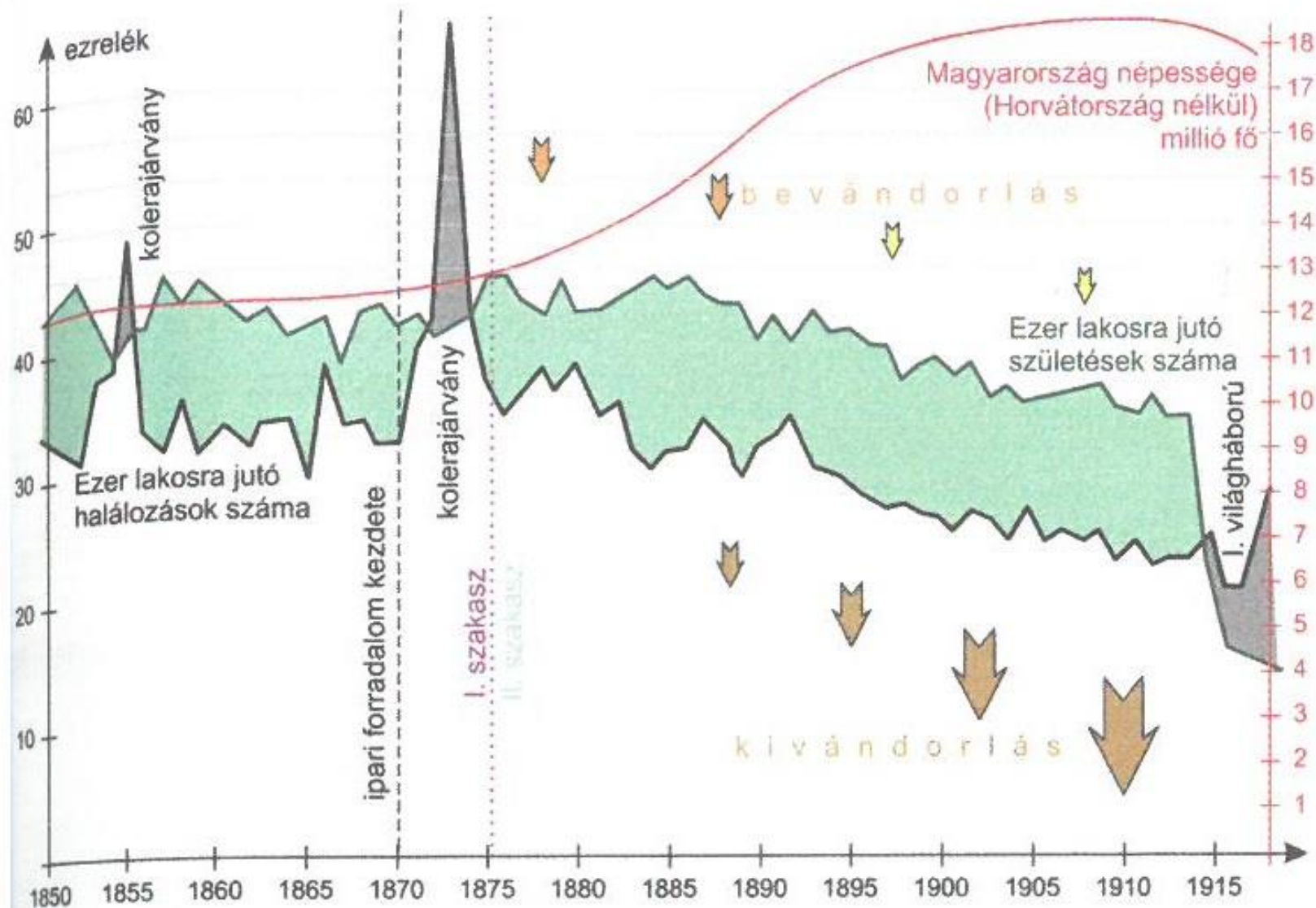
↳ **def?**

↳ **melyek ezek?**

polgárság, értelmiség → van középrétegük

– csehek, horvátok: trializmust akarnak + Ferenc Ferdinánd is

Népesedési folyamatok a dualizmus korában

7. Dem. robbanás – TK 51/5.

- Mo. népessége Σ 1850 1910
(Ho. nélkül) 12M $\rightarrow$ 18,3 M
- okok?
- 1880' $\rightarrow$ tízévente népszámlálás!
- kolera: 1854/55, 1872/73 ($\rightarrow$ kb. 40 ezer †)
- belső migráció $\rightarrow$ fő célja Bp.
- kivándorlás $\rightarrow$ USA – TK 49/1.

József Áron!

főleg a Felv-ről és Kárpátaljáról

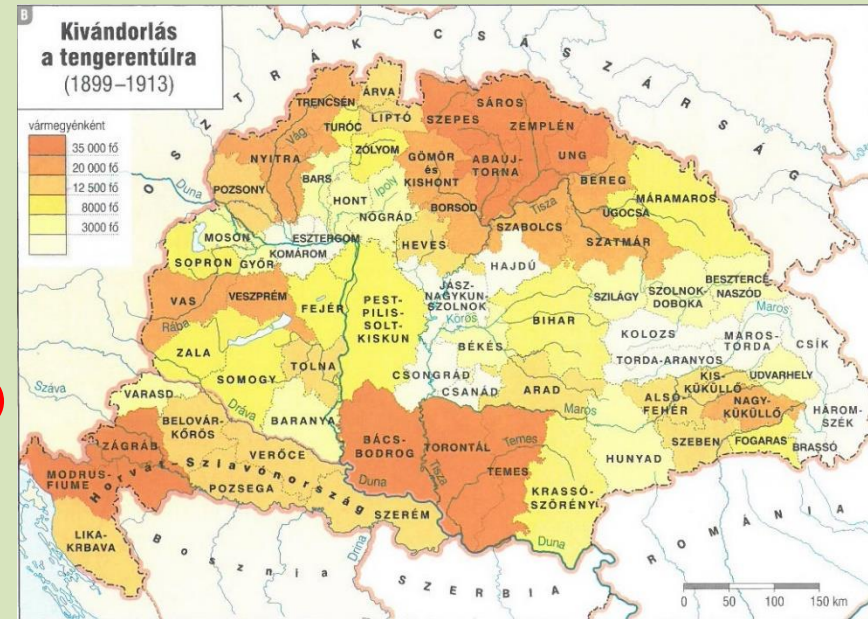
Σ 1,4M Mo. területéről (OMM $\rightarrow$ 4M)

- bevándorlás
~ 200 ezer zsidó (zömmel 1848 előtt)

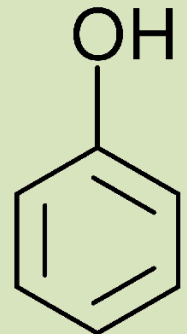
Honnan? Miért?

~ 100 ezer német-cseh szakmunkás

- halálozási mutató jobban csökken, mint a születési
(Simmelweis I. [†1865] $\rightarrow$ klórmeszes, fenolos kézmosás)

CaCl(OCl)

8. 1910 – etnikai viszonyok

└ OMM utolsó népszámlálása

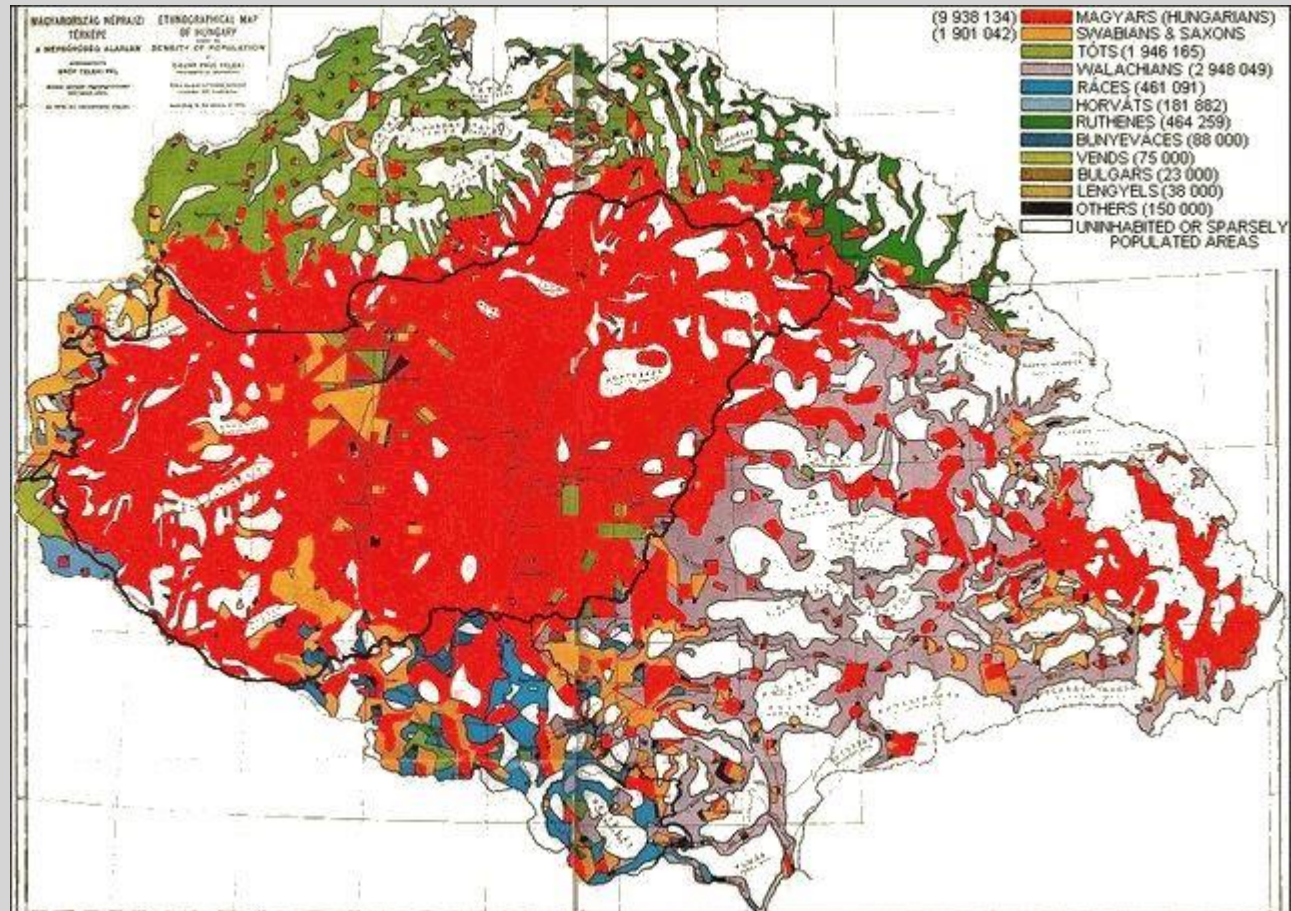
– mely térségekben történtek változások? – TK 50.

– m-ok aránya	1500k	–	1700k	–	1790	–	1850
	80%		60%		40%		41,5%
összlak.	3-4M		3-4M		9,3M		12M

– 1910: 54,5% m.!

10M a 18,3 M
lakosból
(Ho. nélkül)

47,8% (Ho.-gal,
Σ 20,9 M lakos)

– „erőssorrend” a nemzetiségek között!

16% román (3M)

10,5% szlovák és német (2M)

2-3% szerb és ruszin (0,5M)

– nehéz (lehetetlen) pontos adatokat fölvenni

– dualizmus kora: magyarok aránya nő

(1850: 41,5% → 1910: 54,5%)

← magasabb term. szap.

← nemz.-eket jobban fogyasztó
kivánd.

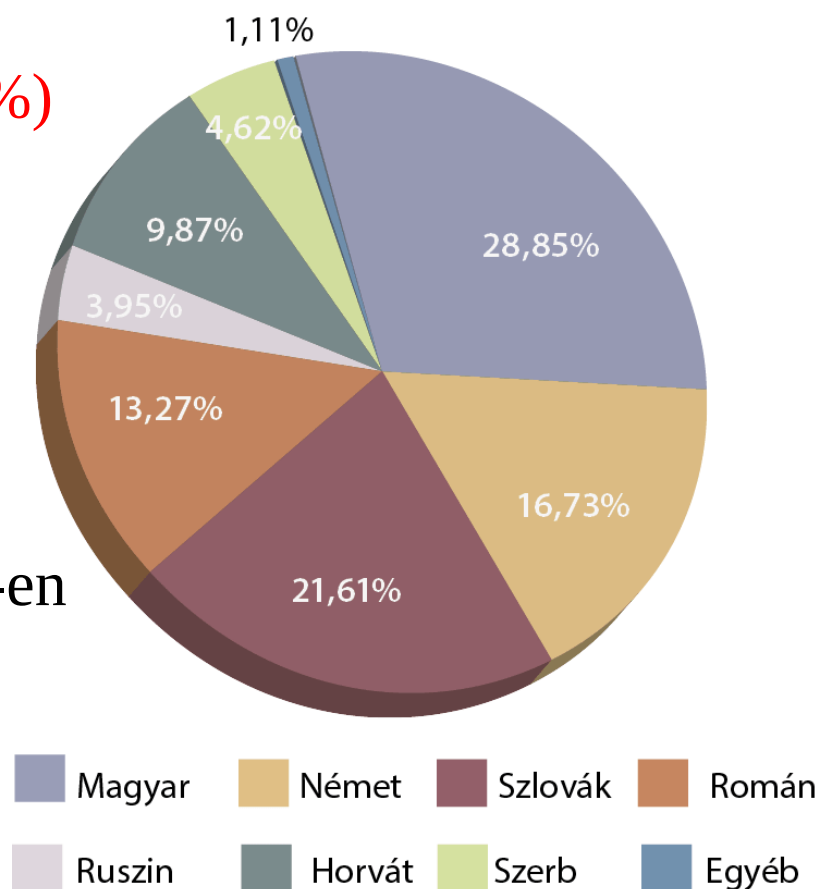
← asszimiláció – ?

– német, zsidó (szlovák)

– városokban, főleg Bp.-en

– az összefüggő etnikai
tömbökben Ø

→ nyelvhatár alig
változik

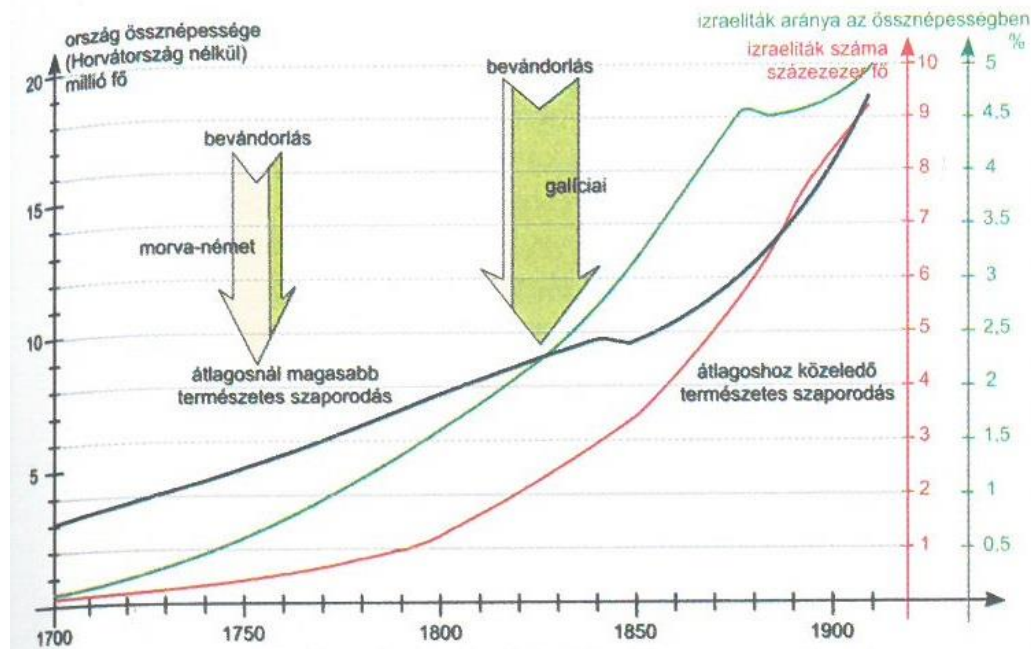

9. Zsidók

- 1867:**XVII. tc.**: izraeliták polgári és politikai egyenjogúsítása
- 1895:**XLII. tc.**: izr. vallás bevett
- lélekszámuk ↑ – **TK 65/10.**
 - ← magasabb term. szap.
 - ← bevánd. – **?** Galíciából
- nagypolgárok / kiskereskedő, kisiparos
 - ↓
 - értelmiségiek: **újságíró, orvos, ügyvéd, színész**
- magyar nemzeteszme jellemzi őket
(1848/49-ben is segítettek pénzzel)
- 1868/69: Zsidó Egyetemes Gyűlés
 - ortodox (Bp.) **Kazinczy u.**
 - status quo ante **Rumbach S. u.**
 - neológ **Dohány u.**
- nagy zsinagógák épülése – **TK 65/11.**

Kazinczy utcai ort. zsin.

Az izraeliták számának alakulása Magyarországon 1700–1910 között

TK 65/10, 13.

Az izraelita vallásúak társadalmi szerkezete (1910)

Az izraelita vallásúak néhány szakmában (1910)

61%	kereskedő
58%	nyomdász
48,5%	orvos
42%	kocsmáros
24%	pék
24%	hentes
21%	szabó

Az izraelita vallásúak társadalma, foglalkozási megoszlása Magyarországon 1910-ben

– antiszemitizmus < Eu

főképp a városi kispolgárok (rivális)
kormány elfojtja

tiszaeszlári vérvád (1882)

- Solymosi Eszter †
- rituális gyilkosság vádja (↔ vízbe fúlt)
→ országos botrány
- **per: Nyíregyházán**
- Eötvös Károly (Függetlenségi Párt) a védő
- **a fiatal Mikszáth a helyszínről tudósít**
→ **a Pesti Hírlap tudósítója**

10. Cigányok

- többségük már letelepedett a falvak szélére
- számuk – ? **1893-i népszámlálás → letelepült: 275 ezer fő**
- bevándorlás Rom. felől
- 94% analfabéta
- gyáripar → kovácmunka Ø
- cigánybanda → lakodalmak kellékévé válik